

a nic jim nebude dáno, ani štěstí, budou si ho dobývat jen nasazením celé osobnosti. I pocit začlenění a sounáležitosti, který poztráceli, si musí vrátit sami. Nikdy nebude jejich sen na dosah ruky, i v budoucnu bude porážena čest a urážena vroucenost, i v ní bude triumfovat omezenost a bude prohrávat spravedlnost, pravda a svoboda, zas bude „bita ctnost a vynášena nicka přebohá... a utloukáno to, co silné jest“, jako za časů Shakespearových. To je realita, tu je třeba přijmout a nezoufat nad ní, ani nevěřit v iluze „společenských mechanismů“, jež mohou člověka uchránit před jeho možnými prohrami. On sám je si tím „mechanismem“, on sám si musí být zárukou svobody a vítězství člověka. Nic ho nechrání, jen on sám sebe schopností vtisknout příštímu světu stopu svých představ, schopností realizovat *ideje*, nikoli vyznávat *ideály*, neboť „komunismus není pro nás *stav*, který by měl být nastolen, ani *ideál*, podle něhož se má řídit skutečnost“ (Marx). Je jím skutečné hnutí, ono věčné hledání a toužení, vyžadující čin, nikoli rezignaci.

Tento svět nejistot a ohrožení neopustí naše hrdiny v jejich nadějích a vyjde jim vstříc, jestliže ho nebudou netrpělivě přizpůsobovat k obrazu svého snu, jestliže se jejich srdce, jak to chtěl básník na chlapci, seznámí s kamením. Vždyť před nimi se vždy bude rozprostírat život jako neprůhledná spleť smysluplnosti a bezsmysluplnosti, podstatnosti a vnějškovosti, pohybu a strnulosti, dějinnosti a triviality. Uvěřit v příští ráj zaručených svobod, trvalých jistot a bezpečného smyslu, v němž budou dány člověku záruky štěstí, stejně jako uvěřit v svět hotový a ukončený, nepotřebující člověka s jeho touhou překročit sama sebe, to by znamenalo odsoudit se k dalším, tentokrát však zcela neproduktivním prohrám.

Jen věčným překonáváním nástrah, jež naší snaze o vytváření reálného humanismu kladou destruktivní síly ve světě i v nás, stane se člověk jednotou bytí a činu, bude objevovat smysl svého života a svých dějin a bude nacházet sám sebe jako absolutní míru vývoje.

Sem směřuje po mém soudu i smysl obou románů. Sem směřuje smysl tvůrčího střetnutí obou autorů s naší skutečností, s dobou velkého zlomu, která si uvědomuje svou minulost, ale zatím tápavě hledá svou příští podobu. Utkali se s ní, aby včerejšek překonali a z tohoto překonání vydobyli memento i naději pro budoucnost. Oni oba tedy nejsou pyšní Titánové, usilující svrhnout vládu svých otců, jsou to Jákobovč, kteří v úzkostech duše se pustili do osudového zápasu s andělem.

Slovenské poklady č. 1/1968